

Právo Evropské unie

Cyril Svoboda
Daniel Hoda

Vysokoškolská učebnice

Odborné nakladatelství Vysoké školy ekonomie a managementu

 VŠEM

VYSOKÁ
ŠKOLA
EKONOMIE
A MANAGEMENTU

PRÁVO EVROPSKÉ UNIE

Právo Evropské unie

Seznam autorů:

JUDr. Cyril Svoboda, Ph.D.

Mgr. Daniel Hoda

Copyright © Vysoká škola ekonomie a managementu 2026

Vydání druhé. Všechna práva vyhrazena

ISBN: 978-80-53024-27-3

Vysoká škola ekonomie a managementu

www.vsem.cz

Žádná část této publikace nesmí být publikována a šířena žádným způsobem a v žádné podobě bez výslovného svolení vydavatele.

Obsah

Značky a symboly v učebním textu	8
Předmluva	9
1. KAPITOLA: CHARAKTERISTIKA EVROPY JAKO KONTINENTU	12
1.1 Zvláštní charakter evropy jako kontinentu	13
2. KAPITOLA: EVROPA STÁTŮ	17
2.1 Vídeňský mírový kongres	18
2.2 La Belle Epoque – ad hoc spolupráce	18
2.3 Mírová konference v Paříži a vznik Společnosti národů	20
2.4 Locarnská smlouva	21
2.5 Panevropská unie	21
3. KAPITOLA: POVÁLEČNÁ EVROPA PO ROCE 1945	25
3.1 Program evropské obnovy	26
3.2 Západní spojení	28
3.3 Založení Rady Evropy	29
4. KAPITOLA: EVROPSKÉ SPOLEČENSTVÍ UHLÍ A OCELI (MONTÁNNÍ UNIE)	33
4.1 De Gaullova vize Evropy	34
4.2 Monnetův plán	35
4.3 Schumanova deklarace	35
4.4 Evropské společenství uhlí a oceli (Montánní unie)	36
5. KAPITOLA: PROHLUBOVÁNÍ EVROPSKÉ INTEGRACE A VÝVOJ SMLUVNÍHO RÁMCE	40
5.1 Římské smlouvy	41
5.2 Jednotný evropský akt	42
5.3 Smlouva o evropské unii (Maastrichtská smlouva)	43
5.4 Smlouva Amsterodamská a niceská	46
5.5 Konvent o ústavě pro Evropu	47
5.6 Lisabonská smlouva	48
6. KAPITOLA: SCHENGENSKÁ DOHODA	55
7. KAPITOLA: SMLOUVA O STABILITĚ, KOORDINACI A SPRÁVĚ V HOSPODÁŘSKÉ A MĚNOVÉ UNII	60
7.1 Posílení řízení eurozóny	61
7.2 Posílení dohledu a integrace rozpočtových a hospodářských politik.	61

8. KAPITOLA: VSTUP ČESKÉ REPUBLIKY DO EVROPSKÉ UNIE A SCHENGENSKÉHO PROSTORU	65
8.1 Vstup České republiky do EU	66
8.2 Vstup České republiky do Schengenského prostoru	69
9. KAPITOLA: VYSTOUPENÍ ČLENSKÉHO STÁTU Z EVROPSKÉ UNIE – PŘÍPAD „BREXIT“	73
9.1 Vývoj ve Velké Británii před vystoupením z EU	74
9.2 Dohoda o vystoupení Spojeného království Velké Británie a Severního Irska z Evropské unie a Evropského společenství pro atomovou energii	75
9.3 Dohody upravující vztahy EU a Velké Británie po vystoupení z EU	76
9.3.1 Dohoda volném obchodu a spolupráci	76
9.3.2 Dohoda o bezpečnosti informací	77
9.3.3 Dohoda o spolupráci v oblasti bezpečného a mírového využití jaderné energie	77
10. KAPITOLA: INSTITUCE EVROPSKÉ UNIE	81
11. KAPITOLA: CHARAKTERISTIKA A STRUKTURA PRÁVA EVROPSKÉ UNIE	88
11.1 Charakteristika práva Evropské unie	89
11.2 Struktura práva Evropské unie	90
12. KAPITOLA: PRAKTICKÉ PŘÍKLADY PRÁVNÍ REGULACE EU	94
12.1 Ochrana spotřebitele	95
12.2 Dopravní politika EU	95
12.3 Volný pohyb osob	96
12.4 Mýty spojené s právem EU	97
13. KAPITOLA: PRIMÁRNÍ PRÁVO EU	100
13.1 Zakládací smlouvy EU	101
13.1.1 Smlouva o EU	101
13.1.2 Smlouva o fungování EU	102
13.1.3 Ostatní prameny primárního práva	105
14. KAPITOLA: PRÁVOTVORBA EU – LEGISLATIVNÍ PROCES EU A PŘÍJÍMÁNÍ LEGISLATIVNÍCH AKTŮ EU	109
14.1 Role orgánů EU při přijímání právních předpisů EU	110
14.2 Účast České republiky na přijímání právních předpisů EU	111
14.3 Legislativní procedury EU	112
14.3.1 Řádný legislativní postup	112
14.3.2 Zvláštní legislativní postup	113
14.3.3 Pravomoc Evropské komise přijímat právní akty	113
15. KAPITOLA: SEKUNDÁRNÍ PRÁVO EU JAKO VÝSLEDEK LEGISLATIVNÍHO PROCESU EU	118
15.1 Členění sekundárního práva	119
15.2 Nařízení EU a jejich charakteristika	119
15.3 Směrnice EU a jejich charakteristika	121

15.4 Přímý účinek směrnic	125
15.5 Rozhodnutí a jeho charakteristika	126
15.6 Doporučení a stanoviska a tzv. soft law	127
16. KAPITOLA: OSTATNÍ PRAMENY PRÁVA EU	132
16.1 Obecné zásady práva EU	133
16.2 Judikatura Soudního dvora EU	134
16.3 Vnější smlouvy	134
17. KAPITOLA: ODPOVĚDNOST ČLENSKÉHO STÁTU ZA PORUŠENÍ PRÁVA EU	138
17.1 Pojetí odpovědnosti členského státu za porušení práva EU	139
17.2 Podmínky uplatnění odpovědnosti členského státu za porušení práva EU	141
18. KAPITOLA: SOUDNICTVÍ EU	145
18.1 Význam soudnictví EU	146
18.1.1 Přímý účinek práva EU a přednost práva EU před právem členských států	147
18.1.2 Volný pohyb osob	147
18.1.3 Rovné zacházení a zákaz diskriminace	148
18.1.4 Odpovědnost členského státu EU vůči jednotlivcům za škody, které byly členským státem způsobeny porušením práva EU	148
18.2 Struktura soudnictví EU	148
18.2.1 Soudní dvůr	149
18.2.2 Tribunál	149
18.2.3 Soud pro veřejnou službu Evropské unie	150
18.3 Řízení před soudním dvorem EU	151
18.3.1 Řízení o předběžné otázce	151
18.3.2 Řízení o porušení smlouvy	157
18.3.3 Řízení o neplatnosti aktu EU	161
18.3.4 Řízení o nečinnosti orgánů EU	163
19. KAPITOLA: POLITIKY EU	167
19.1 Principy týkající se pravomocí EU	168
19.1.1 Zásada svěřených pravomocí	168
19.1.2 Zásada subsidiarity a proporcionality	168
19.2 Druhy pravomocí EU	169
19.2.1 Výlučné pravomoci EU	169
19.2.2 Pravomoci sdílené s členskými státy	169
19.2.3 Pravomoci podpůrné, koordinační a doplňující	170
20. KAPITOLA: JEDNOTNÝ VNITŘNÍ TRH	173
20.1 Volný pohyb osob	174
20.2 Volný pohyb zboží	175
20.3 Volný pohyb služeb	177
20.4 Volný pohyb kapitálu	178
20.5 Omezení v rámci volného pohybu	178

21. KAPITOLA: OCHRANA SPOTŘEBITELE	183
21.1 Principy a opatření na ochranu spotřebitele v EU	184
21.2 Obecná ochrana spotřebitelů a jejich ekonomických zájmů	184
21.3 Bezpečnost výrobků	186
21.4 Bezpečnost potravin	186
21.5 Cestování a doprava	187
21.6 Finanční služby	187
 22. KAPITOLA: SPOLEČNÁ ZAHRANIČNÍ A BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA	 190
Seznam literatury	195
Seznam použitých právních norem, rozhodnutí soudů a dokumentů přijatých institucemi	197
Glosář	199
Vzorový test	206

Značky a symboly v učebním textu

Struktura distančních učebních textů je rozdílná již na první pohled, a to např. v zařazování grafických symbolů – značek.

Specifické grafické značky umístěné na okraji stránky upozorňují na definice, cvičení, příklady s postupem řešení, klíčová slova a shrnutí kapitol. Značky by měly studenta intuitivně vést tak, aby se již po krátkém seznámení s distanční učebnicí dokázal v textu rychle a snadno orientovat.

Definice

Upozorňuje na definici nebo poučku pro dané téma.

Příklad

Označuje příklad praktické aplikace učiva včetně řešení.

Otázky k procvičení a úkoly

Označuje otázky a úkoly s postupem řešení na konci kapitoly.

Klíčová slova

Upozorňuje na důležité výrazy či odborné termíny nezbytné pro orientaci v daném tématu.

Shrnutí kapitoly

Shrnutí kapitoly se zařazuje na konec dané kapitoly. Přehledně, ve strukturovaných bodech shrnuje to nejpodstatnější z předchozího textu.

Předmluva

V roce dokončení druhého doplněného vydání této učebnice uplynulo více jak dvacet let od vstupu České republiky do Evropské unie (EU). Od roku 2004, kdy se Česká republika stala členským státem EU, měli občané České republiky možnost poznat mnoho nesporných výhod, které členství v EU přináší. Občané České republiky tak mají například možnost volného pohybu v rámci EU. V rámci tzv. volného pohybu služeb též mohou v jiném členském státě vykonávat podnikatelskou činnost. Nad možností najít si zaměstnání v některém z členských států EU a usadit se tam, aniž by bylo nutné například vyřizovat pracovní povolení a s tím související administrativní procedury, se dnes prakticky nikdo moc nepozastavuje. Mnoho studentů již okusilo možnost studovat v zahraničí v rámci programu Erasmus. Prakticky každý již viděl nějaký projekt či stavbu, která byla označena cedulkou s vlajkou EU, která značí, že daný projekt či stavba byly spolufinancovány z některého z fondů EU. Česká republika jako členský stát EU již má zkušenost s evropskou politikou. Již dvakrát, a to v letech 2009 a 2022 předsedala Radě EU. Vyzkoušela si svoji schopnost vytvářet koalice a spojení pro prosazování svých zájmů v rámci EU.

Každý projekt, kterým je ve své podstatě i EU, nicméně nutně prochází různými krizemi a je vystaven rozličným problémům. I odborná veřejnost připouští, že pro EU je současné období kritické. Dle Van Oudenarena (2021) k tomuto stavu přispívají události jako vystoupení Velké Británie z EU, pro který se vžila mediální zkratka „Brexit“, mohutná migrační krize, na kterou EU hledá jen těžko řešení, vzrůstající populismus, který si ve velké míře bere na mušku též EU. Stěžejní vliv má na dění v EU má v neposlední řadě probíhající válka na Ukrajině, která ovlivňuje EU především v jejím procesu rozšíření nejen o Ukrajinu, ale v širším kontextu i o další státy západního Balkánu. Případné rozšíření si vyžádá zásadní politické, ale i právní změny v EU.

Pod nánosem všech mnohdy protichůdných názorů, jak řešit aktuální problémy a jaká má být role EU, se však vytrácejí některé velmi důležité aspekty, jako například proč EU vůbec vznikla a za jakých okolností. Dále též ve světle aktuálních problémů zaniká, že současné krize nejsou zdaleka prvními krizemi, kterými EU prošla. Gilbert (2020) odkazuje například na dvojí veto Francie ke vstupu Velké Británie do EU v letech 1963 a 1967. Francie se též v polovině šedesátých let minulého století odmítala z důvodu neshod ohledně posilování institucí tehdejších Evropských společenství podílet na výkonu svých práv v Radě coby klíčové instituci, což by i z dnešního hlediska bylo považováno za vážnou krizi vztahů v rámci EU. Krizí EU bylo v minulosti více a zatím z nich EU vždy vyšla posílena. Jak tomu bude u aktuálních krizí a problémů, lze jen těžko předjímat. Schopnost vyrovnat se problémy a krizemi je úkol ani ne tak pro instituce, ale spíše pro osoby, které vykonávají svěřenou moc.

Aby nicméně bylo možné zorientovat se v aktuálních problémech, kterým EU čelí a které dopadají též na Českou republiku jakožto členský stát a abychom si byli schopni uvědomit, jak vůbec EU funguje a jaké je postavení České republiky v této organizaci, je nutné mít přehled o vývoji EU a též o jejím právním řádu. Právo EU, jak uvidíme v jedné z kapitol, která uvádí konkrétní příklady právní regulace, je všude okolo nás a ovlivňuje náš každodenní život, aniž bychom si to mnohdy uvědomovali. Bez orientace v právu EU tak lze těžko uplatňovat práva a možnosti, jež EU přináší, a též se lze jen stěží orientovat v aktuálních diskusích a tématech, ve kterých EU nějakým způsobem figuruje

Předkládaná učebnice představuje základní studijní literaturu pro předmět Právo EU. Učebnice je rozdělena do tří tematických částí, kdy první část (kapitoly 1 až 9) pojednává o vývoji evropské integrace v širším historickém kontextu a následně vývoji EU samotné, včetně vývoje vztahů České republiky k EU s akcentem na proces přistoupení k EU, přičemž vychází z myšlenky, že pro pochopení samotného práva EU je potřeba znát východiska, ze kterých evropská integrace a EU samotná vychází, a též vývoj EU. Druhá část učebnice (kapitoly 10 až 18) se poté zabývá právem EU jako takovým, a to zejména jeho vznikem v rámci legislativního procesu EU a jeho jednotlivými prameny a specifiky. Třetí část (kapitoly 19 až 22) následně pojednává o vybraných politikách EU, neboť jsou to právě politiky EU, resp. jednotlivé oblasti, ve kterých má EU založenu svoji pravomoc a prostřednictvím kterých je právo EU uplatňováno. Oblastí, ve kterých má EU založenu svoji pravomoc je několik desítek a není ambicí této učebnice pojednávat o každé z nich. Proto do třetí části, pojednávající o politikách

EU byly vybrány jako pojednáváné oblasti volný pohyb osob, zboží, služeb a kapitálu, neboť tyto oblasti představují pomyslnou páteř, na kterou jsou různými způsoby navázány ostatní politiky EU. Dále byla do této části zařazena jako příklad politika ochrany spotřebitele, neboť se jedná o oblast, kde se s konkrétní regulací EU může setkat každý v rámci každodenního života a tato oblast je tedy velmi názorná a uchopitelná pro výklad. Jako třetí politika byla do třetí části zařazena společná zahraniční a bezpečnostní politika s ohledem na její specifika, kdy se tato politika výrazně liší od jiných politik.

Učebnice neobsahuje vyčerpávající pojednání o právu EU, neboť jde o učební text pro studenty, kteří s největší pravděpodobností nebudou vykonávat právnické povolání nebo pracovat v oblasti vztahů s EU, nicméně vychází z toho, že při osvojení materie, která je v ní uvedena, by se měl student v problematice práva EU, včetně širší problematiky vývoje EU, dobře zorientovat.

Publikace je strukturována tak, že v rámci každé kapitoly jsou uvedeny cíle kapitoly, dále pojednání o probírané problematice a v závěru pak shrnutí kapitoly a vzorové testové otázky. V učebnici jsou též uvedeny pro větší názornost formou vložených obrázků citace různých ustanovení právních předpisů EU, tak aby čtenář měl zároveň možnost vidět v rámci učebnice vybraný konkrétní text právního předpisu EU, k němuž se probíraná problematika vztahuje. Na základě klíčových slov uvedených na konci každé kapitoly je v závěru učebnice zpracován pro přehled glosář sloužící k lepšímu osvojení klíčových pojmů souvisejících s právem EU. V případě, že si student bude chtít rozšířit své vědomosti, může využít odbornou literaturu, na kterou je v textu učebnice odkazováno a která je shrnuta v seznamu použité literatury na konci učebnice.

1

kapitola

Charakteristika Evropy jako kontinentu

1. kapitola

Charakteristika Evropy jako kontinentu

Úvod

Evropa je kontinent, který politicky, mocensky, kulturně obchodně a hospodářsky výrazně ovlivnil běh dějin od antiky do přítomnosti. Jeho dějiny jsou dějinami střídání míru a války, vytváření aliancí. Teprve po druhé světové válce Evropa přikročila k nové formě integrace, jako procesu založeném na de facto solidaritě a schopnosti některé politiky realizovat společně. Proces integrace nevznikl nashodile, měl své historické kořeny. Kapitola zachycuje tuto dějinnou etapu evropského vývoje.

Cíl kapitoly

- Shrnout základní specifika Evropy z hlediska její identity a integračních tendencí.

1.1

Zvláštní charakter Evropy jako kontinentu

Po pochopení práva EU, kterým se tato učebnice zabývá, je potřeba napřed porozumět EU v jejím základním poslání. EU je výsledkem integračního procesu, který je vyústěním poměrně složitého historického vývoje Evropy, který byl nicméně provázen četnými válečnými konflikty uvnitř Evropy.

Evropa se po velkých evropských válkách na mírových kongresech pravidelně snažila hledat „trvalá řešení“ pro zajištění evropského míru (například Vestfálský mír v roce 1644, Vídeňský mírový kongres, vznik Svaté aliance v roce 1815, Pařížská mírová konference v roce 1919). Mír měl být založen na vyvážení zájmů mezi klíčovými evropskými mocnostmi (Segers, 2023). Pokaždé bylo mírové uspořádání založeno na dohodě mezi plně suverénními státy.

DEFINICE

Integrace

Začlenění státu nebo skupiny států do větší společnosti (společenství států) nebo systému.

Integrace evropských států v dnešní podobě není nahodilý projekt. Je důsledkem druhé světové války. Poslední světová válka dala poučení, že soužití evropských států musí být položeno na nových principech, resp. na jiných principech, než na jakých byly spolupráce a mír v Evropě založeny v obdobích před druhou světovou válkou a které mír nezajistily. Evropa, vycházející z židovsko-křesťanské tradice, s respektem k právu, obohacena osvícenstvím a s důrazem na fungující demokracii, našla po druhé světové válce odvahu k vlastní, širší integraci (Gilbert, 2020).

Evropa je specifický kontinent. Na jeho území se dnes nachází 48 států. Evropské státy se od sebe liší svou velikostí a počtem obyvatel. Nejlidnatější z nich, Spolková republika Německo, má okolo 80 milionů obyvatel, přičemž geograficky je největším státem starého kontinentu Ukrajina, nepočítáme-li evropské území Ruské federace. Z členských států Evropské unie je rozlohou největší Francie. Z opačného pohledu má samostatný evropský stát Malta pouze okolo 420 000 obyvatel. Země Evropy se dále liší svým bohatstvím. Rozdíly mezi evropskými státy sice existují, ale z mimoevropského pohledu je Evropa jako celek vnímán jako kontinent prosperity a bohatství.

Nejde nicméně jen o bohatství hmotné. Existuje statek, kterému říkáme evropská kultura. Evropa dala a dává hodně celému světu a byla doba, kdy dokonce světu vládla, přesněji řečeno některá z evropských mocností. Na počátku evropské kultury byla antická tradice demokracie, tedy vláda lidu a pro lid. Autorita má dle této tradice být založena na platnosti názoru většiny při zachování respektu k názoru menšiny. Pro demokracii je typické rozhodování na základě svobodného rozhodnutí a rovnosti. Evropu též ovlivnily judaismus a křesťanství, které položilo důraz na univerzální respekt k životu a důstojnosti každého jedince bez ohledu na jakoukoli nerovnost mezi lidmi. Římské právo jako ucelený a ve své době velmi vyspělý právní systém se stalo základem právní kultury evropského kontinentu. Osvícenství a racionalismus, které jsou vedeny přesvědčením, že uvolnění možností lidského rozumu je podmínkou osvobození člověka, zdůrazňují, že bída člověka vyvěrá z tmářství, pověr a nedostatku vzdělání.

To, čím se liší jeden evropský stát od druhého jsou jazyky, kterými se v Evropě mluví. Evropané nemají převažující jazyk. Ani Češi si kromě Slováků nerozumějí se svými sousedy, a to ani nejbližšími. Aby si Evropané navzájem porozuměli, je nutná znalost jiných jazyků, než je jejich rodný jazyk. I v institucích EU, kde probíhají každodenně různá jednání, je zapotřebí zdatných a zkušených tlumočníků. Dnes je v samotné EU celkem 23 úředních jazyků.

Několikrát v dějinách Evropy se někteří vůdci pokoušeli rozmanitou Evropu „sjednotit“ pod jejich vládou, ať to byl Napoleon válkami v letech 1803 až 1815, nebo Hitler, který se o „sjednocení“ násilím pokusil rozpoutáním války v letech 1939 až 1945 či po druhé světové válce Stalin vytvořením bloku států po faktickou nadvládou tehdejšího Sovětského svazu. Je dobře, že neuspěl ani jeden. Ukázalo se, že Evropa je a má být jedna ve své rozmanitosti. Evropu se historicky nikdy nepodařilo sjednotit silou.

Po každém celoevropském válečném konfliktu převažovala tendence evropských států nastolit trvalý, nebo alespoň dlouhodobý mír. Dle Segerse (2023) teprve po druhé světové válce se Evropané, po zkušenosti z hrůz světové války, odhodlali k širší integraci, založené na smlouvách, prostřednictvím kterých přenesly část své suverenity na nadnárodní orgány a instituce, a tak dali počátek evropské integraci demokratického charakteru. Na začátku byla vůle již nikdy nedopustit v Evropě válku, zejména jako byly dvě světové, které obě měly počátek na starém kontinentu.

Válce mezi státy se integrací podařilo zabránit, ale nyní jsme v době válek asymetrických a hybridních, válek probíhajících na území států, ale ne mezi státy, kdy například na území státu operuje „soukromá“ žoldácká armáda, která formálně není podřízena žádné státní moci. Podobně hybridní války jsou vedeny všemi možnými prostředky, nejen hrubou vojenskou silou, ale také diplomacií, sankcemi, embargem či dezinformacemi. Konečně jsme svědky takzvaných proxy válek, což jsou války jsou války, ve kterých figurují zástupné strany, tj. jedna strana fakticky válčí ve prospěch jiného subjektu. Dokonce války jsou protichůdně podporovány státy, které ovšem navzájem udržují „normální“ diplomatické vztahy (například válka na území Ukrajiny, válka v Sýrii, přičemž státy, které jsou v konfliktech zapojeny materiálně nebo politickou podporou jednotlivých válčících stran, navzájem udržují standardní diplomatické vztahy). Evropské unie se tyto konflikty dotýkají, odehrávají se v její blízkosti a formou teroristických útoků se projevují i na jejím území.

EU je založena mimo jiné na čtyřech základních svobodách: **volný pohyb osob, zboží, služeb a kapitálu**. Je pro ni zásadní fungující jednotný trh. Evropská unie je prostor práva, demokracie a bezpečí. Všechny zmíněné hodnoty jsou vystaveny zkoušce v době masivní migrace do Evropské unie.

EU funguje na základě **vlastního právního systému**, práva EU. Jde o právo svého druhu, které není ani mezinárodní, ale ani vnitrostátní. Dotýká se též ve velké míře právního prostředí v České republice, a to v určených oblastech na základě přenesení určitých pravomocí z členských států na EU.

CVIČENÍ 1

Uvedte některé příklady z evropské historie mírových konferencí a jak byl na jejich základě nastaven poměr sil mezi evropskými státy na jejich základu?

Shrnutí kapitoly

- Evropský kontinent je společenství 48 států různé velikosti, ekonomické síly. Je kolébkou západní civilizace a moderní demokracie, kterou byla ovlivněna antickou demokracií, římským právním řádem, židovsko-křesťanskou tradicí a osvícenstvím.
- Integrace, která není založena na použití síly, ale demokratických principech vytváří v Evropě období zatím nejdéle trvajícího míru mezi státy, které se na této integraci podílí.

Klíčová slova

- Integrace

Řešení ke cvičením

Cvičení 1

Několik příkladů (i nad rámec textu): Vestfálský mír (1648) po Třicetileté válce; Vídeňský kongres (1814–1815) po napoleonských válkách; Pařížská mírová konference (1919–1920) po 1. světové válce; Mnichovská dohoda (1938), formálně mírová konference, která se stala předstupněm světové války

(O Československu bez jeho účasti); Jaltská konference (únor 1945) před koncem II. Světové války, která stanovila rozdělení vlivu v Evropě po válce; Postupimská konference (červenec–srpen 1945), která určila konkrétní uspořádání Německa po válce; Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (Helsinky 1975), která potvrdila poválečné hranice v Evropě; Pařížská charta pro novou Evropu (1990), která reagovala na sjednocení Evropy a novou roli NATO a Daytonská mírová dohoda (1995), která vedla k míru na území bývalé Jugoslávie.

Otázky s možností výběru odpovědí:

1. Pro Evropu platí, že:
 - a. je společenstvím 27 členských států
 - b. je kolébkou demokracie
 - c. na jejím území byla uskutečněna jediná zatím jediná hlubší integrace
 - d. je založena na svobodě pohybu osob, služeb, zboží a kapitálu
 - e. je federací států, které vstoupily do Evropské unie
2. Mezi pilíře Evropské politické kultury patří
 - a. antická demokracie,
 - b. římský právní řád,
 - c. náboženský dogmatismus,
 - d. osvícenství,
 - e. fašismus.
3. Mezi snahy vytvořit v Evropě stabilní mírové uspořádání patří
 - a. Vestfálský mír v roce 1644,
 - b. Vídeňský mírový kongres v roce 1815,
 - c. Pařížská mírová konference v roce 1919,
 - d. Manifest „Mým národům“ v roce 1914,
 - e. Velká Francouzská revoluce v roce 1798.

Řešení k otázkám s možností výběru odpovědí

Správná odpověď: 1 b, c; 2 a, b, d; 3 a, b, c.

2

kapitola

Evropa států

2. kapitola

Evropa států

Úvod

Mapa Evropy se v historii, a to i poměrně nedávné, mnohokrát proměnila. Spolupráce mezi státy byla alternativou k násilnému, tj. válečnému řešení konfliktů, vyvolaných protichůdnými zájmy jejich aktérů. Po každé velké evropské válce se státy zavazovaly vytvořit takové uspořádání, které by zaručilo mírovou koexistenci mezi státy a vyloučilo válečné řešení.

Cíle kapitoly

- Seznámit se s historickými milníky v období do druhé světové války, které historicky ovlivnily integraci evropských států.
- Přiblížit historické okolnosti procesu integrace evropských států, kdy stávající model integrace je důsledek selhávání konceptů soužití evropských států založeného na spolupráci plně suverénních států, kdy pro soužití plně suverénních států je typické, že válka je jednou z alternativ vztahů mezi státy evropského kontinentu.

2.1

Vídeňský mírový kongres

Po napoleonských válkách (1803–1815) se zúčastněné mocnosti dohodly na uzavření mírové smlouvy, která měla být základem stability v Evropě a tím i jejího míru. K tomu byl svolán kongres do Vídně, který měl položit základ mírového soužití v Evropě na základě vyvážení zájmů mezi evropskými mocnostmi. Podstatou dohody mezi mocnostmi byla snaha o restauraci starých pořádků, a to obnovení původního stavu v době před Velkou francouzskou revolucí a obnovení feudálního a klerikálního uspořádání v Evropě. Hlavní obava strůjců mírového uspořádání byl strach z revolučních změn, a to více než z možných válek mezi jednotlivými státy.

Vývoj šel jiným směrem. Staré pořádky nemohly vyhovovat rozvoji Evropy, jejímu růstu co do počtu obyvatel, rozvoji technologie, urbanizaci, průmyslovému rozvoji a růstu poznání a vzdělanosti. Bylo to období velkých emancipačních procesů uvnitř států. Emancipace pracujících spojených se vznikem socialistických stran, emancipace průmyslníků, buržoazie, emancipace žen a dětí, to vše nebylo možné zastavit. Emancipace narážela na krunýř starých pořádků.

S ohledem na tyto okolnosti se ani válkám na půdě Evropy nepodařilo zabránit. Válka byla používána jako akceptovatelný prostředek k určení vztahů mezi členy evropského politického systému. Jak uvádí Jansen a De Vree (1985), mezi lety 1815 po Vídeňském mírovém kongresu a 1914, kdy vypukla první světová válka, Evropa prošla 17 válkami. Cena válek byla 1,1 milionu mrtvých na bitevních polích a neznámé číslo válečných obětí mezi civilním obyvatelstvem. To znamená, že každá generace v Evropě zažila nějakou evropskou válku.

2.2

La Belle Epoque – ad hoc spolupráce

Mluví-li se o období označovaném jako „**La Belle Epoque**“, míní se jím období nebývalé prosperity, velkého rozmachu a mimořádné síly Evropy, datované mezi prusko-francouzskou válku v roce 1871 až do vypuknutí světové války v roce 1914. Byl to zlatý věk Evropy, která hrála klíčovou roli na globální úrovni. V rámci této epochy nebylo na první pohled zřejmé, že by Evropu a její světovou pozici mohlo cokoli hrozit, že by dokonce mělo něco oťrást jejím výjimečným postavením.

I v oblasti poznání byla Evropa přesvědčena, že bylo již dosaženo vrcholu a že evropská kultura a způsob vládnutí nejsou a nemohou být ohroženy.

Panovníci na evropských trůnech, vzájemně rodinně spřízněni a propojeni rodem Saxe-Coburgovým (Ferguson, 2012), se zdáli být zárukou, že mezi sebou nepovedou zničující válku. Svědčí o tom i jejich vzájemná korespondence, kdy si i v předvečer světové války vyměňovali dopisy a zapřísahali se, že udrží mír na evropském kontinentu a že jeden druhého nenapadne.

Panovníci možná panovali, ale nevládli. Emancipací buržoazie a rozvojem společnosti se skutečná moc dostala do rukou představitelů kapitálu. Důležitým milníkem bylo sjednocení Německa po roce 1871. Rozmachem průmyslové výroby vyrostlo Německo jako mocnost, která se hodlala o své postavení utkat s dalšími evropskými mocnostmi. Spory mezi nimi byly zejména o koloniální panství. Britské impérium a Francie na straně jedné a sjednocené Německo na straně druhé. Stará tradiční impéria, jako byla Otomanská říše nebo Čínské císařství, slábla. Základní mocenská dělicí linie Starého kontinentu byla mezi mocenskými ambicemi Německa, které chtělo podíl na světovém koloniálním panství, čehož bylo možné dosáhnout jen na úkor ostatních koloniálních mocností (Ferguson, 2012).

Vliv panovníků slábl, panovníci již neurčovali v takové míře běh dějin. Naopak, byli okolnostmi postaveni na vedlejší kolej. Byli to představitelé velkokapitálu a generalita armád, kdo se rozhodli utkat a nově uspořádat evropské mocenské vztahy, a to vedlo k vypuknutí světové války.

DEFINICE

Válka

Válka je ozbrojený konflikt mezi dvěma nebo více stranami, obvykle státy nebo organizovanými skupinami, který zahrnuje systematické a intenzivní násilí s cílem dosáhnout politických, ekonomických, teritoriálních nebo jiných cílů. Válka může mít různé formy a rozsah, od tradičních válek mezi státy až po občanské války, asymetrické konflikty či teroristické aktivity.

Válka, kterou historie původně označila za velkou (La Grande Guerre) a pak za první světovou a kterou paradoxně na svém počátku „nikdo nechtěl“, vypukla nejprve vyhlášením války Rakousko-Uherskem Srbsku manifestem císaře Františka Josefa II ze dne 28. 7. 1914: Mým národům, následně pak dne 3. srpna 1914 Německo vyhlásilo válku Francii. Nakonec do války vstoupily i Spojené státy americké a z evropské války se stala válka světová (Gilbert, 2005). Samotné zapojení USA do světové války bylo rozhodující pro vítězství zemí Dohody nad Německem a Rakousko-Uherskem. Kdyby bylo možné spekulovat, bylo by otázkou s otevřenou odpovědí, jak by bývala dopadla světová válka, kdyby do ní v roce 1917 nevstoupily USA na straně Trojdohody. V USA byla velice silně podporována politika izolacionismu, která v podstatě hlásala udržení USA mimo konflikt, ale 6. 4. 1917 USA vyhlásily válku Německu a 7. 12. 1917 Rakousko-Uhersku a tím se váha sil definitivně přiklonila na stranu Trojdohody (Velká Británie, Francie a Itálie).

Světová válka si vyžádala 10 milionů mrtvých na frontových liniích a smrt kolem 3 milionů civilistů.

Po válce se mapa Evropy dramaticky změnila. Zanikly staré říše Rakousko-Uhersko a Otomanská říše a na jejich místo nastoupily nové státy včetně Československa. Změnil se poměr sil mezi evropskými státy. Evropa ztratila své vedoucí postavení ve světovém měřítku. Vedoucí pozici začaly získávat Spojené státy americké. Na globální scéně se staly novou určující silou, se kterou se muselo počítat.

Též na území Ruska vznikl nový stát, založený na zásadách marxismu-leninismu, který ovládl sousední země a vytvořil **Svaz sovětských socialistických republik**, který hrozil v důsledku své rozpínatosti pronikat dále do Evropy šířením ideologie revoluce a svržením kapitalistického řádu. Jako příklad pokusu Sovětského svazu pronikat ideologicky do západní Evropy lze uvést Bavorskou republiku rad (Bavorskou sovětskou republiku) existující v době od 7. dubna do 3. května 1919.

Toto období poučilo evropské státy, že se nic z toho by se již nemělo opakovat. Evropa byla rozhodnuta zabránit nové evropské, nebo dokonce světové válce, ale nepoučila se dostatečně. I poválečný koncept nového mírového uspořádání byl založen na spolupráci mezi plně suverénními národními státy. Ba co víc, v Evropě po rozpadu Rakouska-Uherska vznikly nové národní státy. Na jejich území žily velké národnostní menšiny. Pro mocenské uspořádání byly nejdůležitější ty německy mluvící. Například na území dnešní České republiky byli zhruba jedna třetina obyvatelstva Němci.

Poválečný mír byl založen na evropské spolupráci bez Německa, lépe řečeno proti Německu. Německo bylo označeno za jediného viníka světového konfliktu a bylo mu uloženo uhradit válečné reparační výměnou mocností. Vina a odpovědnost byly vtěleny do textu Mírové smlouvy mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokolu, podepsanými ve Versailles dne 28. června 1919, dle které: „*Vlády spojené a sdružené prohlašují a Německo uznává, že Německo a jeho spojenci jsou jako původci odpovědní za všechny ztráty a škody, jež utrpěli vlády spojené a sdružené a jejich státní příslušníci následkem války nuceně jim napadením od Německa a spojenců.*“, přičemž uvedená smlouva dále stanovila, že „*Vlády spojené a sdružené požadují však a Německo se k tomu zavazuje, aby byly nahrazeny všechny škody způsobené občanskému obyvatelstvu kterékoli z mocností spojených a sdružených i jeho majetku za dobu, po níž ona mocnost byla ve válečném stavu s Německem, následkem uvedeného napadení na zemi, na moři a ve vzduchu, a vůbec všechny škody.*“ To se odrazilo nejen v mínění obyvatelstva Německa, které se cítilo právem poníženo, ale i německy mluvících menšin na území Československa nebo Polska, které se cítily utlačovány. Německy mluvící část evropského obyvatelstva nové poměry nikdy nepřijala.

2.3

Mírová konference v Paříži a vznik Společnosti národů

Mírová smlouva, podepsaná v roce 1919 v zámku Versailles u Paříže, měla ambici být nástrojem smluvních stran k zajištění trvalého světového míru. Smluvní strany mírové smlouvy „*uznávající, že k rozvoji součinnosti mezi národy a k tomu, aby se jim zaručil mír a bezpečnost, je dlužno přijmouti jisté závazky, že se neuchýlí k válce, udržovati veřejně vztahy mezinárodní, založené na spravedlnosti a čestnosti, zachovávatí přísně předpisy mezinárodního práva, uznávané od nynějška za závazné normy jednání vlád, dbáti spravedlnosti a svědomitě zachovávatí všechny smluvní závazky uložené smlouvami ve vzájemných stycích organisovaných národů*“.

Smlouvou byla založena **Společnost národů** jako světová organizace pro předcházení konfliktům a jejich řešení na základě mezinárodního práva mírovými prostředky.

Společnost národů měla své sídlo v Ženevě, její soudní orgán Mezinárodní smírčí soud měl sídlo v Haagu. Organizace vznikla v roce 1920 a formálně byla její činnost ukončena v roce 1946 založením Organizace spojených národů. Fakticky Společnost národů zanikla v roce 1939 vypuknutím druhé světové války.

Henig (2010) vymezuje několik problémů, které předurčily osud této organizace. Prvním problémem pro vznikající světovou organizaci, Společnost národů, byl postoj USA. Jedním ze spoluzakladatelů organizace byl americký prezident **Thomas Woodrow Wilson**. Prezident USA samozřejmě předpokládal zapojení USA do nového konceptu předcházení sporům a jejich řešení mírovými prostředky na půdě nově založené světové organizace. Přesto Kongres Spojených států odmítl ratifikovat mírovou smlouvu s tím, že účast USA ve Společnosti národů není v zájmu USA. Spojené státy si samy vyhradily rozhodovat otázku porušování mezinárodních závazků. To znamená, že od samého počátku se největší světová mocnost neúčastnila činnosti Společnosti. To poznamenalo zásadním způsobem její autoritu jako mezinárodního arbitra.

Druhým problémem spojeným se Společností národů bylo odmítnutí Německa jako člena organizace na počátku její existence. Strategické pochybení bylo budovat mír v Evropě bez zapojení Německa. Německo se mohlo stát členem až v roce 1926, nicméně po nástupu nacistů k moci v roce 1933 ze Společnosti národů vystoupilo. Sovětský svaz byl přijat roku 1934 a jako jediná členská země byl vyloučen roku 1939 v důsledku napadení Finska dne 14. prosince 1939. Stalo se tak poté, kdy již Ligu národů opustily Německo a Španělsko. Bylo zjevné, že Společnost národů nemá potřebnou autoritu a že její role jako nástroje mírového uspořádání světa, skončila. Ze Společnosti národů dále vystoupily Japonsko (1933) a Itálie (1937).

Společnost národů selhala, nikdy se nestala v pravém slova smyslu světovou a nebyla s to zabránit ani válce v Habeši (italská invaze 1935), občanské válce ve Španělsku (1936–1939), anšlusu Rakouska (1938) zimní rusko-finské válce v roce 1939 a nakonec ani druhé světové válce.

Pro Evropu to znamenalo, že evropský mír se nedařilo zajistit jen na základě spolupráce mezi plně suverénními státy.